

Anotacijos

Joanna Krauze-Karpińska, „Wirydarz poetycki“ Jakuba Teodora Trembeckiego. *Studium filologiczne*, (*Studia Staropolskie. Series Nova*, t. 24 (80)), Warszawa: Instytut Badań Literackich, Stowarzyszenie Pro Cultura Litteraria, 2009, 530 p. ISBN 978-83-61757-09-7

2009 m. *Senosios lenkų literatūros studijų* serijoje pasirodė stambi monografija, skirta ypatingam XVII a. literatūros istorijos paminklui, vadinamajam *Poezijos sodui*. Tai net 1200 puslapių rankraštis, dabar saugomas Ukrainos mokslų akademijos V. Stefaniko bibliotekoje Lvove (rankr. Ossol. I 5888). Šis rankraštis susijęs ir su LDK literatūros istorija. Mat jo sudarytojas Jokūbas Teodoras Trembeckis (1643–1719/1720), nors kilimo lenkas, gyvenimo pradžioje nuo 1644 m. iki maždaug 1667 m. gyveno Lietuvoje (Naugarduke, Kėdainiuose) ir buvo susijęs su Biržų Radvilų gimine. XVII a. aštuntame dešimtmetyje jis persikėlė į Karališkąją Prūsiją, t. y. Prūsijos dalį, priklausiusią Lenkijos Karalystei, ir ėmė tarnauti Vladislovui Denhofui (1639–1683) ir jo žmonai Konstancijai. Karališkojoje Prūsijoje jis liko iki gyvenimo pabaigos. Mirė 1719/1720 m.

Trembeckis savo *Poezijos sodą* baigė sudaryti pačioje 1675 m. pabaigoje. Jame surinkta per tūkstantį kelių dešimčių lenkų ir lietuvių poetų kūrybinių lenkų ir lotynų kalba, taip pat paties Trembeckio eilių. Ypatingas šio rankraščio vaidmuo išsaugant ateities kartoms Kristupo Radvilo dvaro poetų Danieliaus Naborovskio ir Albrechto Karmanovskio eiles. XIX a. pabaigoje iš nežinomo asmens įsigytas *Poezijos sodas* dviem tomis *in extenso* buvo paskelbtas jau prieš šimtmetį. Tai padarė Aleksandras Brückneris 1910–1911 m. (dabar ši publikacija lengvai prieinama ir internete).

Monografijoje šis senosios lenkų ir lietuvių literatūros paminklas išsamiai analizuojamas visais įmanomais filologijos aspektais. Darbą sudaro dvi skirtingos apimties dalys. Penkiuose pirmosios dalies skyriuose pristatoma rankraščio tyrimų istorija, aptariama jo išorė, turinys, struktūra ir ypač gausūs marginaliniai įrašai, analizuojami iki šiol vienintelės Brücknerio publikacijos principai, jos privalumai ir minusai, pristatomos rankraščio autorystės kontroversijos, žinios apie Trembeckį ir galiausiai aptariama rankraščio žanrinės atribucijos problema.

Aštuoniuose antrosios dalies skyriuose aptariamos įvairių lenkų ir lotynų kalba rašusių XVII a. poetų (Jurgio Szlichtyngo, Joachimo Pastorijaus, Danieliaus Naborovskio, Jono Andriejaus Morštino, Zbignievo Morštino, Vaclovo Potockio ir paties J. T. Trembeckio) *Poezijos sodo* „plotuose, sklypuose“ (*kwatery*) surašyti kūriniai ir jų autorystės kontroversijos. Autorė prieina prie išvados, kad dauguma poezijos buvo perrašyta iš rankraščių, o ne iš spausdintų knygų. Monografiją papildo *Poezijos sodo* kūrinų sąrašas ir paties originalo iliustracijos, yra bibliografijos skyrius, taip pat asmenų rodyklė. Ši monografija, senosios lietuvių literatūros tyrimams reikšminga dėl LDK kūrusių poetų kūrinų autorystės priskyrimo kritikos, taip pat bendro XVII a. lenkų ir lietuvių literatūros analizės konteksto, paakins atkreipti dėmesį į *Poezijos sodą* ir istorikus, nes šiame šaltinyje apstu kūrinų, susijusių su XVII a. LDK politikos ir kultūros veikėjais.

DARIUS ANTANAVIČIUS

Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej, t. 1 (stulecia XV–XVII), (ser. *Biblioteka tradycji*, Nr. XCVII), redakcja Piotr Borek, Marceli Olma, Kraków: Collegium Columbinum, 2011, 393 p. ISBN 978-83-7624-049-7

2009 m. Krokuvoje vyko mokslinė konferencija, skirta epistolografijos ir epistolikos problematikai senojoje Lenkijos valstybėje (nuo seniausių laikų iki XIX a.). Nemaža dalis joje skaitytų gausių pranešimų sugulė į trijų tomų straipsnių rinkinį, išleistą Krokuvoje.

Kaip teigiama įžanginiame leidinio žodyje, šis interdisciplininis ir daugelio autorių straipsnius apimantis leidinys naujai nušviečia vis dar tinkamai neįvertintą, bet svarbią raštijos dalį – epistoliką (p. 9). Pabrėžiama, kad senosios Lenkijos valstybės laiškų tyrimai priklauso labiausiai apleistai ty-

rimų sričiai. Čia prisimenama ir garsios lenkų tyrėjos Stefanios Skwarczyńskos monografija *Teoria listu* (Lwów, 1937), vis dar aktuali (perleista 2006), iš dalies inspiravusi ir minėtą konferenciją. Metus žvilgsnį į mūsų šalies epistolografijos bei epistolikos tyrimų lauką, galima sutikti su dar keliais teiginiais, išsakytais įžanginiame pirmojo tomo žodyje. Nors ir išleidžiama senosios epistolikos kritinių arba šaltinių publikacijų, bet tai gana retas reiškinys. Šios publikacijos dažnai būna skirtos kitoms, platesnėms temoms, o epistolikos sritis dažnai jas tik papildo. Vis dėlto epistolikos reikšmė istoriniams tyrimams yra nemaža, tai patvirtina pristatomame leidinyje pateikti straipsniai. Jie leidžia rekonstruoti senosios Respublikos politinį gyvenimą, sarmatiškojo mentaliteto ypatybes, tuolaikę materialiąją kultūrą, kasdienį korespondentų gyvenimą. Istoriniai, kultūriniai epistolikos tyrimai suteikia galimybę pažinti ir suvokti sudėtingas religinio pobūdžio problemas, su kuriomis buvo susiduriama daugiaetninės valstybės gyvenime, taip pat šeimoje, karo stovykloje, valdymo srityje ir kt. vyravusius santykius. Kitus senųjų laiškų aspektus tiria literatai ir kalbininkai. Pirmieji pristatomuose tyrimuose domisi literatūrinių konvencijų, vertimo problematika, žymių Lenkijos rašytojų epistolika ir pan., o kalbininkams rūpi epistolinės stilistikos formavimasis, retorikos funkcijos arba atskirų laiškų rašytojų kalbos ypatybės ir kt.

Pasak įžanginio žodžio autoriaus, šį gausų straipsnių rinkinį (kaip visumą) galima būtų pavadinti komparatyvistiniu. Jame pateikiami labai įvairūs politinio, visuomeninio, šeimyninio, paprotinio, religinio gyvenimo tyrimai, aiškėja tuolaikių skaitytojų skoniai ir vertybių pasaulis, manifestuojamas epistolikos kūrėjų, o chronologiškai platus žvilgsnis į tiriamą epistoliką leidžia išvelgti šios srities tradicijų tąsą ir naujoves. Svarbus šios mozaikos papildymas – poetiniai ir dedikaciniai laiškai, kurių gausu senosiose knygose. Jie atliko ir komunikato funkciją, nors jų perdavimo „būdas“ ir persiuntimas buvo sudėtingesnis nei „konvencinėje“ epistolikoje. Šiuos ir kitus senosios Lenkijos laiškų rašymo, turinio, stiliaus niuansus perprasti šiuolaikiniam skaitytojui kaip tik ir suteikia galimybę leidinys *Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej*.

DOVILĖ KERŠIENĖ

Jan Konior SJ, *Historia polsko-chińskich kontaktów kulturowych w XVII w. (na przykładzie misji jezuickich)*, Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, 2013, 421 p. ISBN 987-83-7614-133-6 (Ignatianum), ISBN 978-83-7767-901-1 (WAM)

Pastaraisiais metais Lenkijos jėzuitų tyrimai humanitarinėje srityje pilasi tarsi iš gausybės rago. Vienas tokių fundamentinių darbų – solidi monografija apie lenkų-kinų kultūrinius santykius XVII a., kurios moto pasirinkta kinų patarlė – „Nepamiršti praeities įvykiai tampa ateities kelrodžiais“ – atliepia dabar ypač sustiprėjusį susidomėjimą Kinija.

Monografiją sudaro įvadas, kuriame aptariama esama literatūra knygos tematika ir archyviniai šaltiniai, tyrimų būklė ir perspektyvos. Pirmasis skyrius skirtas išsamiam XVII a. kinų kultūros ir filosofijos pristatymui. Antrajame kalbama apie XVII a. Lenkijos jėzuitus, vieną iš Jėzaus Draugijos tikslų – visam pasauliui skelbti Dievo žodį ir su tuo glaudžiai susijusią jėzuitų misijų veiklą. Gal kiek dirbtinai atrodo šiame skyriuje įterpti poskyriai apie jėzuitų švietimo sistemą ir pagrindines Lenkijoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje veikusias jėzuitų akademijas. Trečiajame skyriuje aptariamas Jėzaus Draugijos misijų pobūdis ir darbas jose. Ketvirtajame išsamiai pristatomi ir trys iš Lenkijos kilę ir kaip misionieriai į Kiniją išvykę bei ten dirbę jėzuitai: Andriejus Rudamina (1596–1631), Jonas Mikalojus Smoguleckis (1610–1656) ir Mykolas Boymas (1612–1659). Penktasis skyrius „Dialogo paieškos“ skirtas lenkų misionierių indėliui į bendrus šalių santykius, mokslą ir kultūrą aptarti. Monografija baigiama skyriumi apie tarpkultūrinio ir tarpreliginio dialogo tarp Kinijos ir Lenkijos galimybę šiandien.

Vertingą monografijos dalį sudaro gausi archyvinė ir daugeliu atvejų pirmą kartą skelbiama medžiaga, esanti Romos jėzuitų archyve (ARSI).

Žinoma, Lietuvos skaitytojui itin įdomi pasirodys labiausiai su Lietuva susijusio Andriejaus Rudaminos veikla. Tai jis kartu su garsiuoju poetu Motiejumi Kazimieru Sarbievijumi išvyko kartu mokytis į Romą. 1625 m. Sarbievijus sugrįžo į Nesvyžius, o Rudamina išvyko į Kiniją. 1631 m. ten mirė. Tačiau trumpas jo gyvenimas tikrai vertas rašytojo plunksnos. Atsisakyti puikios valstybinės karjeros, kone vestuvių išvakarėse pabėgti nuo nuotakos ir atsidėti Jėzaus Draugijai bei misionieriaus veiklai – visa tai liudija apie ištis stiprų pašaukimą. Tą patvirtina ir knygoje skelbiami negausūs, bet labai informatyvūs Andriejaus Rudaminos laišakai.

ŽIVILĖ NEDZINSKAITĖ

Butlerio kelionės į Italiją ir Vokietiją 1779–1780 metais dienoraštis / Dziennik podróży Butlera do Włoch i Niemiec w latach 1779–1780, sudarė Arvydas Pacevičius, parengė Waldemar Chorążyczewski, Arvydas Pacevičius, Agnieszka Rosa, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, 580 p. ISBN 978-609-459-225-6

Knygą sudaro: pratarė, įvadinis straipsnis lenkų kalba, skelbiamas šaltinis – lenkų kalba parašytas dienoraštis, saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (sign. F17, b. 14), kai kurių dienoraščio fragmentų vertimas į lietuvių kalbą, vietovardžių ir asmenvardžių rodyklės, santrauka anglų kalba.

Sklandžia lenkų kalba parašytame kelionių dienoraštyje pasakojama apie Lenkijos Karūnos, Čekijos, Karališkosios Prūsijos, Vokietijos, Italijos miestus, kultūrinius renginius (ypač operą), taip pat gastronomijos dalykus. Torunės universiteto Istorijos ir archyvistikos instituto mokslininkai nustatė, kad labiausiai tikėtina, jog dienoraštis buvo rašomas kelionės sumanytojo ir dalyvio, Prienų seniūno Mykolo Butlerio (1715–1782) užsakymu. Deja, neišaiškinta liko dienoraštį kelionės metu pildžiusio, o vėliau jį perrašiusio autoriaus asmenybė. Iš dienoraščio puslapių aiškėja, kad poną lydėjo jo antroji žmona Marijona Markovska, kunigas, virėjas, keli liokajai, nemažai tarnų. Kelionė prasidėjo rugsėjo 1 d. Karaliaučiuje. Iš ten keliauta per Prūsiją, Kujaviją, Didžiąją Lenkiją, Sileziją, Čekiją, Austriją, Tirolį į Veneciją. Ji ir buvo pagrindinis kelionės tikslas. Venecijoje keliauninkai stebėjo karnavalą, o paskui per Padują, Bavariją, Saksoniją, Didžiosios Lenkijos ir Kujavijos šiaurines žemes, Prūsiją grįžo į Karaliaučių. Keliautojai domėjosi ūkiu ir lankomų kraštų valdymu, sakraline ir pasaulietine architektūra, gamtos ir civilizacijos „stebuklais“, aktyviai lankė viešus renginius, stebėjo keistenybes ir technikos naujoves.

Tokio pobūdžio dienoraščio tikslas galėjo būti keleriopas: Butleriams rūpėjo fiksuoti malonesnius įspūdžius, kad būtų ką ir su kuo prisiminti (savotiškas *silvae rerum* atitikmuo); užrašyta informacija galėjo pasitarnauti kaip kelionių vadovas kitiems keliauninkams; dienoraštis atliko ir išlaidų knygos funkciją.

Kaip pastebi knygos sudarytojas, „lietuvių, keliavusių iš Karaliaučiaus į Veneciją ir atgal, kelionės aprašymas yra unikalus šaltinis, padedantis suprasti XVIII a. antrosios pusės Lietuvos išsilavinusios, mobilios, verslios visuomenės dalies mentalitetą ir kasdienybę, taip pat kelionės dienoraščio kaip egodokumentinės raštijos [...] ypatumus, praplečiantis senosios Lietuvos dokumentinio paveldo tyrimų lituanistinius horizontus“ (p. 14).

Deja, knyga galės naudotis tik gerai mokantys lenkiškai. Puikus ir labai įdomus įvadinis straipsnis pateiktas tik šia kalba. Labai kuklus ir, kaip pavadino knygos sudarytojas, „įsimintinesnių“ dienoraščio fragmentų vertimas į lietuvių kalbą. Vos 18 dienų įrašai, kurie įsitenka 19 puslapių (p. 521–540). O lenkiškas viso dienoraščio tekstas apima 459 puslapius (p. 59–518). Ar tų „įsimintinesnių“ lietuviams dalykų visame dienoraštyje tiek maža? Ar nebūtų įdomu lietuviškai skaityti, kaip Venecijoje, išragavę įvairiausių vietinių gėrybių, keliautojai pasiilgo lietuviškų barščių ir liepė jų paruošti, nors tai padaryti Italijoje pasirodė ne taip jau paprasta? Ir kodėl lietuviškame vertime po 1779 m. seka ne 1780 m., bet 1770 m. įrašai? *Lapsus calami*? Gal ir smagu, kad mūsų kaimynai galės šį įdomų šaltinį skaityti be rūpesčių, bet lietuviai LMT finansuoto projekto vaisiais kažin ar bus patenkinti.

ŽIVILĖ NEDZINSKAITĖ

Kristijono Donelaičio rankraščiai = The Manuscripts of Kristijonas Donelaitis = Die Handschriften von Kristijonas Donelaitis: Fotografuotinis leidimas, parengė Mikas Vaicekuskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014. 100 p.: faksim. ISBN 978-609-425-123-8

Iš gausių publikacijų, kuriomis visuomenei jubiliejiniiais metais darsyk primename, pristatomas ir aptariamas Kristijonas Donelaitis, šis leidinys išsiskiria brandžiu sumanymu, reikšmingu turiniu, nepriekaištinga išvaizda ir didele moksline bei kultūrine reikšme. Čia skelbiama svarbi Donelaičio kūrybinio palikimo dalis, nūnai saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje: „Pavasario linksmybių“, „Vasaros darbų“, *Metų* fragmento, pavadinto „Fortsetzung“, taip pat dviejų Donelaičio laiškų Valtarkiemio kunigui Johannui Gottfriedui Jordanui ir Tolminkiemio kunigo Johanno Bernhardo Wacho laiško autografa. Šaltinio publikaciją lydi Daivos Krištopaitienės ir Miko Vaicekausko straipsnis lietuvių, anglų ir vokiečių kalbomis „Kristijono Donelaičio rankraščiai: šaltinio pristatymas“.

Leidinyje atskleidžia tiek profesionalų lietuvių tekstologų darbą, tiek reikšmingesnius pastarųjų metų šio rankraščių komplekso tyrimus. Iš jų verta paminėti Donelaičio autografų multispektrinę analizę, atliktą Institute 2012-ųjų vasarą. Ji leido patikslinti ankstesnių metų kriminalistinio grafologinio tyrimo rezultatus ir patikimai pareikšti, kad Donelaičio autografuose po esamais įrašais nesislepia jokių kitų tekstų.

Apie tai rašoma minėtame vertingame Krištopaitienės ir Vaicekausko straipsnyje. Jame aptariama archyvinės bylos genezė, šio rankraščių komplekso patekimas Lietuvon, atsiradimas Institute, taip pat aptiriamos jo fizinės charakteristikos, pradedant apimtimi, popieriaus savybėmis bei vandenženkliais ir baigiant rašysenos bei prozodinių ženklų ypatybėmis. Autoriai atskleidžia šio leidinio koncepciją ir ją įtikinamai pagrindžia. Šia publikacija siekiama pateikti šio rankraščių kodekso atvaizdą, „išlaikant dydį, proporcijas, spalvinę gamą ir visas optiškai atpažįstamas detales“. Taip unikalus šaltinis taps prieinamas ir tyrėjams, ir plačiajai visuomenei. Ši aplinkybės leis ateities kartoms dar geriau, patikimiau išsaugoti originalus.

Lietuvių tekstologai atsisakė kai kurių dalykų, kartais pasitaikančių tokio pobūdžio leidiniuose. Knygoje nėra perrašų nei dalykinių komentarų. Tai padaryta sąmoningai. Mat šiuo metu Institute rengiamas naujas akademinis Donelaičio *Raštų* leidimas. Kaip nurodoma minėto straipsnio pabaigoje, „*Metų* poemos dalys bus komentuojamos [*Raštų*] t. I, skirtame dokumentiniam (diplomatiniam) ir kritiniam *Metų* leidimui; poemos fragmentas, laiškai – t. II, skirtame poezijai, pasakėčioms, ankstyviesiems *Metų* fragmentams ir egodokumentams; Wacho laiškas – dokumentams ir liudijimams skirtame tome“ (p. 82). Lieka iš širdies palinkėti, kad šis pažadas būtų sėkmingai ištesėtas.

Ši knyga – antroji Donelaičio rankraščių, saugomų Institute, fotografuotinė publikacija. Pirmoji pasirodė dar 1955 m. Nuo jos šis leidinys skiriasi keliomis svarbiomis ypatybėmis. Jame skelbiama visa archyvinė byla, o ne jos dalis, kaip yra 1955 m. publikacijoje. Be Donelaičio autografų, 2014 m. leidime dar esama tos bylos viršelių, priešlapių, įrišimo detalių su užrašais, tuščių puslapių ir Wacho laiško, tai yra visų tų dalių, kurių trūko ankstesnėje knygoje. Taip pat svarbu nurodyti, kad 2014 m. leidime kokybiškos spalvotos faksimilės (ankstesniame leidime įdėti juodai balti rankraščių atvaizdai). Dar vienas pastarojo leidimo privalumas yra tas, kad čia pateikta nauja šaltinio paginacija, apimanti visą bylą. Ji palengvins tyrėjams darbą su šiuo reikšmingu lietuvių literatūros paminklu.

Leidiny pasišymė nepriekaištinga išvaizda. Tuo pasirūpino žinoma knygos dailininkė Elona Marija Ložytė ir fotografas Rokas Gelažius. Knygą 1000 egzempliorių tiražu išspausdino Petro Kalibato spaudos įmonė „Petro ofsetas“.

SIGITAS NARBUTAS